

(*A XX. századi regény új értelmezési lehetőségei*) A világszerűséget szövegszerűséggel felcserélő újkori regény értelmezéséhez és értékeléséhez elégtelennek bizonyultak a hagyományos interpretációs eljárások, elvek és fogalmak. Csányi Erzsébet a legújabb kori szerb és magyar prózairodalmat egy műfajelméleti kérdéskör, az önreflexió szempontjából látja vizsgálhatónak és feltárhatónak. Az értelmezhetőség szintjének eléréséhez azonban történeti és komparatív elvek alkalmazását is szükségesnek tartja. Tanulmánykötete a kérdésfeltevés újszerűsége, a vizsgált problémakör feltáratlansága révén fontos eredmény az irodalomelmélet területén. Ugyanakkor egy új elv- és fogalomrendszeren alapuló irodalomtörténeti rendszerezés lehetőségét rejti magában.

BENCE Erika

„... VADÁSZNI ADDIG KELL, AMÍG ÉLSZ.”*

Földi László: *Vadregény*. Vadászélmények Csantavértől Afrikáig. Nimród Alapítvány, Nimród Vadászújság, Dénes Natúr Műhely Kiadó, Budapest, 1997

Nem vagyok vadász. Puskát még muszájból is alig tartottam a kezemben. Földi László vadászkönyvét azonban élvezettel olvastam. Irodalmi műként. Nem biztos, hogy regényként, ahogy a könyv címe sugallja (bár erről még lesz mondanivalóm), de nem is „vad” könyvként, ahogy ugyancsak a cím alapján gondolnánk, inkább mint Földi László vallomását vadásztörténetekben elbeszélve. Mert való igaz, hogy a könyv megannyi vadászélménye kezdve attól a pillanattól, amikor ösztönei „mélyén először mozdult meg a szákmányt szerezni akaró vadász, mint amikor az anyák méhében a negyedik hónap után megmozdult a magzat”, egészen minden vadász nagy-nagy álmáig, hogy szenvedélyének édenkertjében, Afrikában vadászhasson, amiről Földi László könyvét záró afrikai naplója tanúskodik, vallomás, sőt talán éppen egyfajta önéletrajz, melyben nem is biztos, hogy egy-egy vad, nyúl, fácán, zerge, róka, medve, sakál, szarvasbika vagy kudu megpillantása, becserkelése, elejtése a legfontosabb. Bár egymás sarkába érnek a különféle kisebb-nagyobb vadásztróféák elejtéséről szóló beszámolók, leírások, Földi László könyve mégis több vadászkalandok gyűjteményénél. Hogy vadászkönyvként miféle, annak nem vagyok megítélője, azt majd a vadászat illetékesei, bennfentesi mondják meg, számomra olvasmányként, irodalomként érdekes.

A *Vadregény* Földi László második könyve, amelyről az első, *Az orgonák völgyében* (1990) című vadász tárgyú novellák után már nem illik irodalmi meglepetésként nyilatkozni. Mivel a vadászélményeket író színésznek, Földi Lászlónak nemcsak történetei vannak, jó vicc, egy vadásznak nem lennének történetei, de ezeket élvezetes formában elő tudja adni, frásainak stílusa, nyelve van (maga mondja, kedvenc írója Fekete István), s nem utolsósorban mert ezek a vadásztörténetek másról is szólnak, nemcsak vadászatról, van bennük életszemlélet, szerzőjük töpreng, véleményt formál a világról, nyilatkozik

* Elhangzott Csantavéren az 1997. szeptember 14-én rendezett könyvbemutatón

emberről, bajtársiasságról, politikáról s természetesen óhatatlanul színházról is. Ilyenformán Földi László *Vadregénye* beletartozik abba a vadászirodalomként számon tartott vonulatba, melynek témaköre a vadászat, de amely ugyanakkor írói öninterpretációként olvasható – s most nem az összehasonlítás igényével említék szerzőket és műveket, bár tehetném, hiszen Földi László könyve semmiképpen sem érdem nélküli munka –, mint Hemingway *Afrikai vadásznaplója* (ahonnan a címként választott idézet való), vagy Kittenberger Kálmán meg Széchenyi Zsigmond vadászkönyvei.

Ha már Hemingwayt és remek könyvét említettem, nem érdektelen időzni néhány sor erejéig a mű kínálta tapasztalatoknál. Hemingway maga mondja, nem regényt akar írni, hanem az érdekli, „lehet-e tökéletesen igaz könyvet írni”, hogy „egy táj hű leírása és egy hónap szigorúan hiteles eseménynaplója versenyezhet-e képzelet alkotta művekkel”. Miközben vadásznaplót ír, az irodalom lehetőségei foglalkoztatják. Ezzel szemben, bár történeteinek összefoglaló címe *Vadregény*, Földi Lászlót legkevésbé az irodalom problémái foglalkoztatják, lehetőségei érdeklik, amint erre könyvének alcíme – vadászélmények Csantavértől Afrikáig – is mutat, amely mintegy visszavonja a címbeli műfaji utalást. Tehát a *Vadregény* nem regény, hanem vadászélmények gyűjteménye? Esetleg, csakhogy a regény műfaja ma már annyira ambivalens, parttalan, hogy minden belefér. Így akár Földi könyve is lehet regény: van benne történet, sőt sok kis történetből áll, melyek egy fő-történet alkotórészei, a fő-történet nem más, mint egy valaki, aki történetesen az író, élettörténete, ahogy ez élvezetes formában, igényes stílusban, jellegzetes nyelvi eszközökkel előadott vadászélmények mögötteseként élénk táru.

Mindebből talán már nyilvánvaló is, hogy Földi László könyve, legalábbis engem, ki nem vadász, hanem irodalmár vagyok, nem a különböző vadak elejtésének izgalmával vonzott, hanem olyan műként keltette fel érdeklődésemet, amelyből irodalmi eszközökkel egy ember, aki történetesen vadász is, vall magáról és a világról, amely az enyém, a miénk is.

Miközben kétségtelenül élveztem Földi László jól szerkesztett, hangulatosan előadott történeteit, melyeket a tájszavak és vadász kifejezések gazdag színskáláját alkalmazó írói beszédmód tesz érzékletessé, lestem, kerestem az önjellemző, reflektáló megjegyzéseket, sorokat, bekezdéseket.

Képletes, amikor a „romos tanyák vedlett falának árnyékában” történő pihenést említi, amikor „a sötét pultján könyökükkel horgonyzó bekecses, subasapkás emberek”-et látatja; halljuk, amint „a lovak a saroglyába kötve korcogtatták a szénát”; látjuk, ahogy a „kocsi kerekei alatt halkán fodrozódott a vastag por”, ahogy virradatkor a „táj lassacskán kezdett formát ölteni”; pontos, amikor a ködfoltok vándorlását így fejezi ki: „A köd alattomosan settenkedett ide-oda”, amikor a hirtelen észrevett vadról azt írja, hogy „moccanás kapta oda tekintetemet”; szinte látjuk, amint „madár szítál az újulat felett”; emlékeinkben él, felismerni véljük, milyen a „kocsmaszagú” vagy a „szilvalekvár illatú” délután; érezzük a drámát, midőn arról olvasunk, hogy a „kidőlt vén fák” gyökérzetükkel „még mindig markolták korábbi éltetőjüket, a földet”; tudjuk, milyen, ha valaki „tésztapuha léptekkel” halad; közeli lesz az idegen világ, mikor a nyugzsgó afrikai árusok kitartását és lankadását így mutatja be: „Hol mellettünk, hol előttünk jönnek, mint árnyékunk a forró délutánon. Amikor nem figyelünk rájuk, lassan lemaradoznak, ahogy a szekeret megugató tanyasi kutyák”; szinte átéljük az utazás szépségét, amikor „az idő

kihúzza” a gép „alól Afrikát”; életre kel a bőrrönd, mely ha nyitott, „harapásra tárva” áll, ha becsatolt, „úgy lapul” a lábnál, „mint egy húséges vizsla”.

Jóllehet sohasem vadászunk, nem nehéz elképzelni a jelenetet, melyben a vadász előtt „felburrant” fácáncsibének a lövés nyomán „megbillent a röpte”, ahogy a „cserkelő” úton levő vadász figyelve, lesekedve halad; nem ismerjük a szót, de érezzük, hogy a „döhr bika” nehézkes, lomha mozgású, hogy a „böszme nagy kan” ügyetlen, formátlan, buszma lehet; látni véljük milyen, amikor a menekülő nyúl fehér farokbokkrétája billeg a szántáson; érezzük, milyen a „böggő bika édeskés illata”; nem nehéz elképzelni, milyen, amikor a második lövést szinte mérgébe köpi a vad után a vadász; az életért való drámai küzdelem játszódik le előttünk, midőn ezt olvassuk, a lövéstől a vadnak „egy tisztességes bukfencre sem telik”, „csak eldől, lába továbbjár, egy helyben trappol a halál felé”. (Másutt: „egy helyben rúgta magából az életet”.) Majd: „Lábmunkája lelassul, görcsbe merevedik és úgy marad.”

Hogy a vadászkönyv szerzője számára valóban nem mellékes, hogyan, milyen nyelvi eszközökkel szólal meg, tanúsíthatja, amellet hogy szülőfaluja nevének eredete kapcsán a népi etimológiát idézi („a *csont* és *vér* szavak nászából született, emlékeztetve a jelenkort arra a tizenhetedik században történt vérengzésre, amikor a falut a török feldúlta, lakosságát lemészárolta, és talán e vérzivatar tette a szántóföldeket olyan termékennyé, hogy a földbe szűrt lóbot – mi jutna más eszébe egy vadásznak – is kihajt tavasszal”), hogy legalább egy zárójel erejéig kitér a „gyak, gyakni” szavunk nyelvtörténeti magyarázatára (a ma bűnös kétértelműséggel használt szó ősi, eredeti jelentése: döfni, szúrni), vagy hogy nagy kedvvel említi a targonca szó archaikus ízét („kezemre áll cz-vel írni!”).

Énnyi beszédes nyelvi, stílári példa nyomán (számuk könnyen növelhető), s a joggal felőtlió klasszicista axiómától (a stílus maga az ember) sem függetlenül, szinte önként kínálkozik a kérdés: miféle ember, kicsoda is a könyv lapjain, történeteiben szereplő vadász, akit mi Földi Lászlóként ismerünk?

Induljunk ki éppen ebből a tényből, hogy vadász. S ha tudjuk, hogy a modern világban a vadászat már réges-régóta nem létfenntartás jellegű tevékenység, hanem sport, vagy még inkább szenvedély („Nem írom le örömetem – olvassuk akkor, mikor először zergebakot ejt el –, szenvedélyes vadászolvasóim ismerik ezt jól. A szenvedélyteleneknek pedig hiába is magyaráznom.”), akkor világos, hogy mint minden sport, minden szenvedély, a vadászat is allegorikus jellegű. Mindenekelőtt az emberi helytállásra szolgál(hat) példaként. Így kap helyet az irodalomban, gondoljunk csak Hemingway vagy Faulkner műveire. S így mutat önmagán túl, kap többletjelentést Földi László könyvében is. Számára a vadászat a szabadságot, s ugyanakkor a magányt is jelenti, és semmiképpen sem a pusztítás örömet. Inkább egyféle küzdelmet, amely során az embernek magára és fegyverére (számára a fegyver csupán eszköz, s nem fetiszizált tárgy!) támaszkodva kell győznie. Így teljesezhet ki a szabadság és oldódhat fel a magány. A vadászat életforma. Az igazi vadász, áll a könyv hazai élménytömbjét lezáró sorokban, „nemcsak puskával, de egész lényével vadászik”. Azt hiszem, nem tévedek, ha úgy látom, a vadászat pontosan olyan, mint a színészet. (Talán nem véletlen, hogy a színészek között sok vadász van.) Az is, ez is életforma. S mint minden igazán vállalt életforma tapasztalati úton kialakítja a maga autentikus filozófiáját. Erre a könyv több lehető példája közül idéznék kettőt. Azt, amikor a lövéstől összeomlott bivaly mellett csordatársai az emberi társadalomban

nem tapasztalható szolidaritásról (ennek negatív példája is olvasható a könyvben) tettek tanúbizonyságot: „Ott álltak melőtt társuk mellett. Álltak és nézték. Aztán tétován közelebb mentek hozzá, szaglászta, és az orrukkal bökdösték. Így tartott ez egy-két percig. Akkor Lou intett, hogy kövessem, s kiléptünk a termitadomb mögül, és elindultunk a csapat felé. A bivalyok előbb komoran nézték közeledésünket, majd néhányan futni kezdtek, de többsége még mindig állt, s csak akkor mozdultak meg, amikor Lou vad torokhangon rikácsolni kezdett. (. . .) Már csak kőhajtásnyira voltunk (. . .), mikor felhangzott a régi nagyok könyveiből jól ismert halálböngés. (...) Zavarba ejtő és félelmetes, s valahol az emlékeim lomtarában réges-rég ott porosodó érzéseket rázott fel; eszembe jutott, amikor gyermekkoromban zokogni hallottam apámat, s tágra nyílt szemmel bámultam rá, mert nem tudtam könnyen felfogni, hogy a földkerekség legerősebb, legbátrabb és lelegebb lénye is sebezhető lenne. És most, amikor ott hevert előttem a világ legzordabb és sokak szemében legfélelmetesebb állata, és halálböngése még el sem ült a tájon, úgy éreztem, ehhez mégsem volt jogom.”

A másik eset az, melyben arról ír, hogy eltévedt a montenegrói hegyekben, és kétszeri hiábavaló próbálkozás után, sötétedés előtt az utolsó pillanatban talált rá a visszavezető útra. „Ez az eset – írja –, bár tíz éve történt, nem múlt el bennem nyomtalanul. Azóta érzékenyebb ujjakkal tapintom a világot. És kicsit talán megbékéltem azzal, hogy – bármennyire is szeretném – nem vagyok legyőzhetetlen, csak ugyanolyan esendő, mint a többi hatmilliárd. Ma, amikor e sorokat írom, s már megkérgesedtek bennem gyermekkorom álmai, és már végképp lemondtam arról, hogy megértem a világ dadogását, kicsit úgy érzem, hogy akkor, ott a szakadék mélyén valami fontos dolog történt: hogy nem ugyanaz az ember ment be a szakadékba, amelyik kijött, s már az is tudom: csak pillanatnyi öröm fent lenni, és nem reménytelen lent. Azóta megértőbb vagyok a lentiek iránt. És nem irigylem a fentieket.” Óhatatlanul is emlékezett ez a jelenet a Shakespeare-művek erdőpizódjaira, melyekben a szereplők megtisztulnak, az erdő lényegében az emberélet tisztítóüze.

És sorolhatnám, idézhetném még a tanulságos példákat arról, hogy akár az életben, „az erdőn és a vadászaton semmi mástól nem kell félni, csak az embertől”, arról, hogy aki megcsalatozik barátaiban, az sebére gyógyírt hogyan talál(hat) a természetben, hogy „a vereséget csak egyenes tartásban szabad hordani, ahogy a néger nők amforájukat hordják a fejükön”, meg politikáról, nacionalizmusról, kisebbségi sorsról és természetesen a színész sorsáról, kiszolgáltatottságáról. Arról, hogy a „színházrendezők a csapatmunkára buzdítás frázisa alatt az előadások létrehozatalának minden kínját és terhét a színészekre hárítják, ami olyan, mintha a festő elvárná a színektől, hogy minden segítség nélkül menjenek át a palettáról a vászonra. (. . .) Ezenkívül (. . .) minden energiájuk abban merül ki, hogy (a rendezők) az előadás esetleges sikere után annak haszonélvezői lehessenek, és hogy sohasem derüljön fény az igazságra, arra, hogy valójában a színészek hozták össze az előadást szeszszel gerjesztett fantáziájukból és öngyilkosságra hajlamos, pókhálóérzékeny idegrendszerükből”.

Így találkoznak a mindennapok az életformaként élt vadászattal, színészettel, szövődik össze élet és szenvedély, példázza Földi László okos, szép vallomáskönyve.

GEROLD László